

JAN CHRYZOSTOM

**KOMENTARZ
DO LISTU ŚW. PAWŁA
DO GALATÓW**

Przekład i opracowanie
Jan Iluk

Ks. Grzegorz Szamocki
Wprowadzenie do Listu św. Pawła do Galatów

Jan Iluk
Chryzostomowy Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów

Wydawnictwo WAM
Kraków 2008

Przekład z języka greckiego
PG 62, 611-682

© Wydawnictwo WAM, 2008

Redakcja naukowa
ks. Arkadiusz Baron

Projekt okładki
Andrzej Sochacki

ISBN 978-83-7505-050-9

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 012 62 93 200 • fax 012 429 50 03
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 012 62 93 254-256 • fax 012 430 32 10
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Zapraszamy do naszej
KSIĘGARNI INTERNETOWEJ
<http://WydawnictwoWam.pl>
tel. 012 62 93 260 • fax 012 62 93 261

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
wydawnictwowam.pl

SPIS TREŚCI

Ks. Grzegorz Szamocki
WPROWADZENIE
DO LISTU ŚW. PAWŁA DO GALATÓW

1. Miejsce w kanonie i charakter listu	5
2. Adresaci, czas i miejsce powstania listu	6
3. Przeciwnicy Pawła w Galacji	9
4. Doktryna teologiczna listu	10
5. Podział listu	13
6. Wybrana literatura	13
6.1. Komentarze	13
6.2. Inne ważniejsze opracowania	14

Jan Iluk
CHRYZOSTOMOWY KOMENTARZ
DO LISTU ŚW. PAWŁA DO GALATÓW

1. Późnoantyczny kontekst „problemu Galatów”	15
2. O Chryzostoma sztuce komentowania	21
3. Homilie Jana Chryzostoma na Nowy Testament	26
4. Uwagi bibliograficzne	27
4.1. Przekłady GaKom	27
4.2. Opracowania dotyczące GaKom	27

SKRÓTY CZASOPISM, SŁOWNIKÓW I PRAC ZBIOROWYCH	29
---	----

Jan Chryzostom
KOMENTARZ
DO LISTU ŚW. PAWŁA DO GALATÓW

ROZDZIAŁ I (PG 62, 611-634).....	35
ROZDZIAŁ II (PG 62, 633-648).....	63
ROZDZIAŁ III (PG 62, 647-658).....	86
ROZDZIAŁ IV (PG 62, 657-664).....	101
ROZDZIAŁ V (PG 62, 663-674).....	112
ROZDZIAŁ VI (PG 62, 673-682).....	126
AFORYZMY ŚW. JANA CHRYZOSTOMA.....	137
INDEKS BIBLIJNY.....	139
INDEKS IMION WŁASNYCH.....	145
INDEKS RZECZOWY.....	147

Ks. Grzegorz Szamocki

WPROWADZENIE DO LISTU ŚW. PAWŁA DO GALATÓW

1. MIEJSCE W KANONIE I CHARAKTER LISTU

We współczesnych wydaniach Nowego Testamentu List do Galatów jest czwartym i ostatnim spośród tak zwanych wielkich listów św. Pawła, chociaż jest krótszy zarówno od listów, które go poprzedzają (do Rzymian i dwa do Koryntian), jak i od następującego po nim Listu do Efezjan.¹

Wartość listu tkwi przede wszystkim w zawartych w nim danych autobiograficznych, wraz z nakreślonym portretem psychologicznym, oraz w wyrażonych treściach doktrynalnych. W Liście do Galatów Paweł, w sposób niespotykany w żadnym innym z jego pism, podaje informacje historyczne o swoim życiu przed nawróceniem i w latach następujących po nim. Zdradza swój charakter i ukazuje swój temperament. Pod względem wyłożonej nauki zajmuje się w liście zagadnieniem centralnym i istotnym swojej doktryny, mianowicie kwestią usprawiedliwienia przez wiarę w Chrystusa.

Św. Paweł napisał list, aby przezwyciężyć konkretną sytuację: Do galackich gmin chrześcijan, nawróconych z pogaństwa dzięki działalności ewangelizacyjnej św. Pawła, przybyli obcy misjonarze, którzy głosili konieczność przestrzegania prawa starotestamentalnego, zwłaszcza obrzezania (5, 2-3) i przepisów kalendarzowych (4, 10), pomniejszając przy tym autorytet Pawłowy.

List do Galatów jest świadkiem komunikacji pomiędzy Apostołem i galackimi gminami. Pawłowi chodziło przede wszystkim o to, by osłabić pozycję

---

¹ Pod względem ilości słów w poszczególnych listach sytuacja wygląda następująco: Rz – 7094; 1 Kor – 6807; 2 Kor – 4448; Ga – 2220; Ef – 2425 (zob. R. MORGENTHALER, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich 1992⁴, 164).

przeciwników, a swoje duchowe dzieci przyciągnąć z powrotem do głoszonej im wcześniej Ewangelii.

2. ADRESACI, CZAS I MIEJSCE POWSTANIA LISTU

Paweł napisał list do gmin chrześcijańskich w Galacji (ταῖς ἐκκλησιαίς τῆς Γαλατίας) (1, 1-2), a jego adresaci są nazwani Galatami (Γαλάται) (3, 1). List został skierowany do kościołów lokalnych, które coś musiało ze sobą łączyć, skoro Paweł zwrócił się do nich tym samym pismem. W pewnym sensie list prezentuje się jako pismo okólne. Mogło być więc tak, że jedna gmina przekazywała go drugiej, albo został on napisany w więcej niż jednym egzemplarzu i rozesłany do poszczególnych wspólnot.²

Nazwa „Galacja” (Γαλατία), poza Ga 1, 2, występuje w Nowym Testamencie jeszcze dwukrotnie w listach Pawłowych (1 Kor 16, 1; 2 Tm 4, 10) oraz w 1 P 1, 1. W *Dziejach Apostolskich* jest natomiast dwa razy mowa o „krainie galackiej” (Γαλατική χώρα) (16, 6; 18, 23). Z kolei określenie „Galaci” (Γαλάται) pojawia się tylko w Ga 3, 1.

Pawłowy list nie wyjaśnia pochodzenia Galatów. Ich nazwę wyprowadza się na ogół od greckiego οἱ Γάλλοι (łac. galli), czyli od określenia celtyckich plemion, które najpierw osiadły w Galii, a w 297 r. przed Chr. przedostały się na Bałkany, do Tracji, Macedonii i Tesalii. Trzy spośród tych plemion (Trokrowie, Tektosagowie i Tolistoagowie) przekroczyły cieśninę Hellespont i w 277 r. osiedliły się w rejonie położonym wokół miasta Ankyra (dzisiejsza Ankara), a nieco później również w okolicach Tavium i Pessinont. Ich wojowniczą i zdobywczą aktywność ukrócili w 189 r. przed Chr. Rzymianie. Galaci stanęli jednak po stronie swoich zwycięzców, służąc im w dalszym podboju Azji Mniejszej. Ich lojalność wobec Rzymian została nagrodzona. Pompejusz utworzył wasalskie królestwo oddając je władzy Galatów. Gdy w roku 25 przed Chr. umarł król Amyntas, cesarz August ustanowił prowincję o nazwie „Galacja”, która objęła krainę zwaną Galacja oraz część Pizydii, Izaurii, Pamfilii, Likaonii, Paflagonii i Pontu.³

² Na ten temat por. F. VOUGA, *An die Galater* (Handbuch zum Neuen Testament, 10), Tübingen 1998, 9-10.

³ Więcej na ten temat por. U. BORSE, *Der Brief an die Galater* (RNT 9), Regensburg 1984, 7; F. MUSSNER, *Der Galaterbrief* (HTK.NT 9), Freiburg 1988, 1-3; H.D. BETZ, *Der Galaterbrief. Ein Kommentar zum Brief des Apostels Paulus an die Gemeinde in Galatien*, München 1988, 34-35.

Jan Iluk

CHRYZOSTOMOWY KOMENTARZ DO LISTU ŚW. PAWŁA DO GALATÓW

1. PÓŻNOANTYCZNY KONTEKST „PROBLEMU GALATÓW”

Stan, w jakim Komentarz dotrwał do naszych czasów, może niekiedy poirytować przyzwyczajonego do lektury Chryzostomowych kazań i traktatów. Nie jest to najlepsza wizytówka umiejętności oratorskich tego kapłana. Stylistycznie, poszczególne frazy Komentarza, są bezbłędne, chociaż maniera przedłużania wypowiedzi poprzez używanie figury zwanej polisyndetonem, złości nie tylko tłumacza. Jednak asymetria reakcji Jana na kolejne wersy Listu pozostawia, w niektórych partiach objaśnień, wrażenie niedosytu. Mamy więc rozległe wypowiedzi, niemal w formie stenogramu kazania, i dwu-, trzyzdaniowe skwitowanie słów apostoła. Podobnie, jak Objąsnienia Psalmów, także i te komentarze nie zachowały się w postaci zwartych homilii. Nowożytni i współcześni wydawcy pism Jana biedzą się nad wyjaśnieniem tego przypadku. Nie ma chyba lepszego wytłumaczenia, od tego, jakie przed laty dał Baur. Wedle niemieckiego patrologa, pierwotną formą Komentarza był stenogram kazania, który po jakimś czasie Jan „oczyścił” z wszelkich powiedzeń *a vista*, jak i właściwych dla jego kazań figur retorycznych, podnoszących poziom zaangażowania słuchaczy, a także odnotowanych reakcji wiernych zgromadzonych w kościele. Może na szczęście, to cyzelowanie tekstu nie było starannie przeprowadzone. Tak, czy owak, partie zachowane rozbudowanej wersji są z racji powyższego zabiegu redaktorskiego, tym bardziej cenne, że kapłan pozostawił je po adiustacji tekstu. Jak mogły być zbudowane homilie, przynajmniej do tych fraz Listu, które Jan uznał za ważne w Antiochii w drugiej połowie IV wieku, możemy się przekonać na przykładzie jego homilii na słowa apostoła Ga 2, 11: *Gdy następnie Piotr*

przybył do Antiochii, otwarcie mu się sprzeciwiłem.¹ Tak zwany „antiocheński incydent”, jedno z bardziej intrygujących zdarzeń w historii wczesnego chrześcijaństwa, w Komentarzu zajmuje 1,5 szpalty edycji Migne’a, a 20 rozdziałów homilii na te słowa wypełnia 17 szpalt w tamtej edycji. Nie wchodząc przy tej okazji w szczegóły, pozostanę w przekonaniu, że zachowany Komentarz, był konspektem teologicznych i apologetycznych wyjaśnień myśli Pawła, po który Jan Chryzostom sięgał w późniejszych czasach swego kapłaństwa.²

Jak każdy Komentarz do Nowego Testamentu, także i ten autorstwa Chryzostoma, ma dwie warstwy chronologiczne. Pierwsza, datowana czasem Pawłowych zmagania z Galatami i druga, czasem Chryzostomowych zmagania z judaizantami ze wschodnich prowincji Cesarstwa Rzymskiego. Zmieniały się epoki, ale problemy pozostawały. Zajmując się obyczajami późnoantycznych judaizantów często spotykałem w pismach Chryzostoma odwołania do tego Komentarza. Zawarta tam ocena Prawa, judaizmu i prozelityzmu judaizantów, pozostaje niezmieniona w innych pismach kapłana z Antiochii, a późniejszego biskupa Konstantynopola. Wyróżniającym się wątkiem, można by rzec „Chryzostomowym argumentem”, jest budowanie antyjudajstycznej apologetyki na przeświadczeniu, że po 70 r. n.e. chrześcijaństwo otrzymało historyczny dowód „nieaktulaności” (ἄκατος) Prawa, co powinno być jednoznaczne z przyznaniem judaizmowi statusu religii bezprawnej (παράνομία).³ Jeżeli słuszne jest datowanie GaKom na 384 r., to warto podkreślić, że te przymioty judaizmu Chryzostom wprowadza do swojej twórczości na kilka lat przed wiodącymi w tym nurcie kazaniem: *Przeciwko judaizantom i Żydom, Przeciwko Żydom i Hellenom* (ŻMT 41),

¹ Jan Chryzostom wygłosił homilię w antiocheńskim Starym Kościele (Palaia); w edycji Migne’a opatrzona została nagłówkiem: *Homilia, wygłoszona w Starym Kościele, na słowa apostoła: „Gdy następnie Piotr przybył do Antiochii, otwarcie mu się sprzeciwiłem”, w której [kapłan] dowodzi, że nie był to konflikt, ale programowe przedsięwzięcie* (PG 51, 371–388). W niniejszej pracy homilia cytowana jest jako: Hom. na Ga 2, 11, natomiast Komentarz do Listu do Galatów, jako: GaKom.

² Komentując Ga 1, 15, Chryzostom niespójnie określił formułę redagowanego tekstu. Z następujących po sobie informacji można sądzić, że kapłan przygotowuje konspekt kazania, a także, że ten konspekt będzie rozpowszechniony w postaci odrębnego traktatu: *Zapewne chcecie także, abym od razu odpowiedział, dlaczego Bóg nie powołał [Pawła] razem z dwunastoma? No cóż, temat nagli, więc nie będę przedłużał mowy i przez miłość do was proszę, abyście się nie uczyli wszystkiego ode mnie. Sami sprawę badajcie i proście Boga, aby wam odsonił [tajemnicę]. Przyznać musicie, że kwestię już w pewnym stopniu przybliżyłem, gdy rozprawiałem o przyczynie, dla której Bóg zmienił jego imię, i wcześniejszego Szawła nazwał Pawłem. Jeśli ktoś o tym zapomniał, to dostawszy do rąk tę książkę dowie się wszystkiego. Teraz postępujemy zgodnie z porządkiem zdań w Liście...* (GaKom I, 9).

³ JAN ILUK, *Żydowska politeja i Kościół w Imperium Rzymskim u schyłku antyku*, Gdańsk 2006, t. I, 35–38.

a także ważnymi w tej kwestii *Homiliami na Ewangelię według św. Mateusza* (ŻMT 18 i 23).⁴ Przy czym, Jan Chryzostom nie był ani pierwszym, ani jedynym, który w IV wieku dawne kontrowersje wokół „szkoły Piotra” wprowadzał do antyjudajstycznych apologii.⁵ Opinie Pawła na temat judeochrześcijaństwa, a zwłaszcza konsekwencji przejścia Prawa do historii, pojawiają się w dziesiątkach chrześcijańskich tekstów, natomiast List komentowany był w całości tylko przez niektórych.⁶

---

⁴ Tertulian uznał List do Galatów za pierwsze spośród apostoelskich pism, które było wymierzone przeciwko judaizmowi, por. R. KAMPLING, *Antijudaismus von Anfang an? Zur Diskussion um den neutestamentlichen Ursprung des christlichen Antijudaismus*, [w:] M. BLUM, (ed.): *Im Angesicht Israels; Studien zum historischen und theologischen Verhältnis von Kirche und Israel*, Stuttgart 2002, 85–100.

⁵ Analizując antyjudajstyczną retorykę Listu do Galatów, często zwraca się uwagę na zainteresowanie Ojców Kościoła pochodzącymi stamtąd frazami o tym wydzwięku. Wśród współczesnych egzegetów znajdziemy takich, którzy twierdzą, że „die westliche Theologie des 4. Jahrhunderts entdeckt den antijudaistischen Paulus und hat diese Position nie mehr aufgegeben”: W. GEERLINGS, *Das Verständnis von Gesetz im Galaterbriefkommentar des Ambrosiaster*, [w:] D. WYRWA, (ed.): *Die Weltlichkeit des Glaubens in der Alten Kirche*, Berlin-New York 1997, 110, a także i tych, którzy tego zainteresowania nie traktują jako dowód narastania w IV wieku tendencji antyjudajstycznych, bowiem: „allerdings ist der antijüdische Paulus wohl keine Neuentdeckung, sondern ein altes «Erbgut»”: P. FIEDLER, *Antijudaismus als Argumentationsfigur; gegen die Verabsolutierung von Kampfesäußerungen des Paulus im Galaterbrief*, [w:] R. KAMPLING, (ed.): „Nun steht aber diese Sache im Evangelium...”; *zur Frage nach den Anfängen des christlichen Antijudaismus*, Paderborn 1999, 251.

⁶ Por. A. BARON, *Łacińskie komentarze do Listu do Tytusa (Ambrozjaster, Hieronim, Pelagiusz) na tle recepcji myśli Pawłowej w starożytności*, w: ŻMT 28, 14–47; Ambrosiaster, (CSEL 81); Augustyn, (PL 35, 2106–2148); Hieronim, (PL 26, 307–438); Kasjodor, (PL 70, 1343–1346); Teodor z Mopsuestii (PG 66, 898–912); Teodoret z Cyru, (PG 82, 459–504; ŻMT 14, 23–49); Mariusz Wiktoryn (PL 8, 1146–1198; ŻMT 13).

ROZDZIAŁ I

(PG 62, 611-634)

(1, 1) *Paweł, apostoł nie od ludzi ani przez ludzi, lecz przez Jezusa Chrystusa i Boga Ojca, który Go wskrzesił z martwych, (1, 2) i wszyscy bracia, którzy są przy mnie – Kościołom Galacji. (1, 3) Łaska wam i pokój od Boga Ojca naszego, i od Pana Jezusa Chrystusa.*¹

[611] 1. Oburzenie i duma płynie ze wstępu; powiedzmy sobie, nie tylko ze wstępu, ale i z całego Listu. Dzieje się tak, gdyż łagodne rozmawianie z uczniami, zamiast jakże koniecznego okazania srogości w kontaktach z nimi, jest objawem postawy nie tyle nauczyciela, co nieprzyjaciela i destruktora. Z tego powodu także Pan, zawsze z wyrozumiałością odnoszący się do uczniów, niekiedy sięga po ostrzejsze słowa; chociaż uznaje ich za błogosławionych, to zdarzy się, że także ich napomni. Odezawszy się do Piotra: „Błogosławiony jesteś, Szymonie, synu Jony”², i dodawszy, że na jego wyznaniu osadzi fundamenty Kościoła, po jakimś czasie oświadczył: „Zejdź mi z oczu, szatanie, jesteś mi zgorszeniem!”³ W innym zaś miejscu [mówi do uczniów]: „Dopóki co i wy bezrozumni jesteście”⁴. W rezultacie, wzbudził w nich tak wielki strach, że choć byli świadkami Jego rozmowy z kobietą [612] samarytańską, to żaden z nich nie ośmielił się zapytać: «Czego od niej chcesz?» ani: «Czemu z nią rozmawiasz?»⁵, spytali jedynie o pożywie-
nie. Paweł pamiętał o tym i na różne sposoby, idąc śladami Nauczyciela,

---

¹ Por. Rz 1, 1. 4; por. J.S. Vos, *Die Argumentation des Paulus in Galater 1,1-2,10*, [w:] J. LAMBRECHT (ed.): *The Truth of the Gospel (Galatians 1:1-4:11)*, Rome 1993, 11-43 (BMSBES 12); R.M. BERCHMAN, *Galatians (1:1-5); Paul and Greco-Roman Rhetoric*, [w:] M.D. NANOS (ed.): *The Galatians Debate. Contemporary Issues in Rhetorical and Historical Interpretation* Peabody, 2002, 60-72.

² Mt 16, 17.

³ Mt 16, 23.

⁴ Mt 15, 16.

⁵ J 4, 27.

stosownie do potrzeb rozmawiał z uczniami; raz wypalał i wycinał, innym razem przykładał kojące lekarstwa. Dlatego Koryntian zapytał: „Cóż chcecie? Z różgą mam do was przybyć czy z miłością i z łagodnością ducha?”⁶ Do Galatów zaś wykrzyknął: „O nierozumni Galaci!”⁷, przy czym dodajmy, że dwukrotnie ich zganił⁸. W zakończeniu Listu, kolejny raz karcąc, oświadcza: „Niech już nikt nie sprawia mi przykrości”⁹. Mimo wszystko okazywał im także łagodność, gdy mówił: „Dzieci moje, oto ponownie w bólach was rodzę”¹⁰, i przy wielu innych okazjach.

Cały List jednak kipi gniewem, co każdy zauważy już przy pierwszej lekturze. Należy więc odkryć przyczynę okazanego uczniom gniewu. Z pewnością, nie była to błaha sprawa, skoro odezwał się z taką gwałtownością. Okazywanie wzburzenia jest cechą ludzi małodusznych, małowartościowych i zatwardziałych, a zachowanie biernej postawy wobec spraw wielkich, jest oznaką leniwych i ospałych. A Paweł taki nie był. Jakiż to występek tak [613] bardzo go wzburzył? Wielki i ciężki ponad wszystko, oddalający ich od Chrystusa, co później podkreślił: „Oto ja, Paweł, mówię wam: Jeżeli poddacie się obrzezaniu, Chrystus wam nic nie pomoże”¹¹, dodając: „Każdy z was, kto usprawiedliwia się w Prawie, stracił łaskę”¹². Co to znaczy? Potrzebny jest jaśniejszy wykład.

Żydzi, którzy już uwierzyli,¹³ ale pijani czczą sławą i owładnięci judaizmem,¹⁴ chcąc osiąść godność nauczycieli, poszli do Galatów by nauczać,

⁶ 1 Kor 4, 21.

⁷ Ga 3, 1.

⁸ Por. Ga 3, 1. 3.

⁹ Ga 6, 17.

¹⁰ Ga 4, 19.

¹¹ Ga 5, 2.

¹² Ga 5, 4.

¹³ Οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, tzn. tych, którzy wyszli z żydowskiej politei i weszli do politei judeochrześcijańskiej. Chryzostom przyjmuje Pawła sposób wyróżniania żydowskich adeptów chrześcijaństwa: Οἱ ἐξ Ἰουδαίων. W badaniach dziejów judeochrześcijaństwa często pojawia się dwa pytania: czy w Liście do Galatów, Paweł przedstawia antysemickie poglądy?, i czy nauka o Prawie i usprawiedliwieniu jest wymierzona przeciwko judaizmowi? Pamiętajmy, chcąc rozwikłać ten problem, że w tym Liście pojęcie „Żyd” pojawia się wyłącznie z bliższym określeniem: chrześcijanina pochodzenia żydowskiego – Ga 2, 13. 15; w odniesieniu do Piotra – Ga 2, 14; do wspólnoty Kościoła w wymiarze eschatologicznym – Ga 3, 28. Nie znajdziemy przypadku ustawienia Żyda z urodzenia w opozycji do innych nacji; por. D. BOYARIN, *Was Paul an „anti-Semite”? A reading of Galatians 3-4*, USQR XLVII, 1993, 47-80. P. FIEDLER, *Antijudaismus als Argumentationsfigur; gegen die Verabsolutierung von Kampfesäußerungen des Paulus im Galaterbrief*, [w:] R. KAMPLING, (ed.): *Nun steht aber diese Sache im Evangelium...; zur Frage nach den Anfängen des christlichen Antijudaismus*, Paderborn 1999, 251-279.

¹⁴ ὁμοῦ μὲν τῇ προλήψει τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κατεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ κενοδοξία μεθού-

że nieodzowne jest obrzezanie, przestrzeganie szabatów i nowiu, czyli to wszystko co wcześniej odrzucił Paweł. „Przecież, mówili [Galaci], nie zabraniali tego: Piotr, Jakub i Jan, którzy jako pierwsi spośród apostołów towarzyszyli Chrystusowi”. To prawda, ale oni nie kierowali nakazem przestrzegania owych praktyk, lecz chcieli być wyrozumiali dla słabości¹⁵ wierzących Żydów. Z kolei Paweł, nauczając wśród pogan,¹⁶ nie widział potrzeby okazywania podobnej tolerancji; tolerancyjnym był, gdy przebywał w Judei. Natomiast oszuści, nie odnosząc się do zasad [apostołów], zwodzili co bardziej prostych ludzi, mówiąc, że kimś innym jest Piotr i towarzyszący mu od początku apostołowie, a kimś innym jest Paweł, którego nie należy słuchać, gdyż tylko co u nich się pojawił. Opowiadali także, że [Paweł] jest uczniem apostołów, a nie uczniem Chrystusa, że jest osamotniony, a tamtych, będących filarami Kościoła¹⁷, jest wielu. Zarzucali mu także obłudę, mówiąc, że tutaj zabrania obrzezania,¹⁸ a gdzie indziej sam oddaje się obrzędom [żydowskim], a więc, każdemu mówi coś innego. Przygnębiony [Paweł] widząc, że gorączka ogarnia cały lud, a groźny pożar obejmuje galacki Kościół, którego konstrukcja chwieje się nad przepaścią, wybuchnął słusznym gniewem: Chciałbym teraz być u was i zmienić swój głos.¹⁹

Na takie i inne oskarżenia odpowiedział w Liście napisanym [do Galatów].²⁰ Już we wstępie, rozpoczynając słowami: (1, 1) *Paweł, apostoł nie od ludzi, ani przez ludzi*, nawiązał do poniżającego go zarzutu, jakoby był tylko uczniem apostołów, kiedy inni byli uczniami Chrystusa. Wspominałem już, że oszuści twierdzili, jakoby Paweł był tylko uczniem apostołów, gdyż jako ostatni wszedł do ich grona. Według nich, przywódcami apostołów są: Piotr, Jakub i Jan, gdyż będąc pierwszymi [uczniami] otrzymali od Chrystusa dogmaty wiary. [Ich] należy więc słuchać, a oni przecież nie zabraniają obrzezania i przestrzegania Prawa.

οὐτεç, epitety dalekie od języka komentowanego Listu, ale używane przez Chryzostoma w jego *Adversus Judaeos*.

¹⁵ Ἀσθενεία, por. Łk 5, 15 i poniżej w GaKom II, 4.

¹⁶ Ἐθνος, podobny komentarz znajdziemy w Chryzostoma *Homilii na Ga 2, 11* (PG 51, 381–382), którą w całości poświęcił wyjaśnieniom różnic zachodzących pomiędzy nauczaniem Piotra i Pawła, por. poniżej GaKom II, 4.

¹⁷ Por. Ga 2, 9.

¹⁸ P. FREDRIKSEN, *Judaism, the Circumcision of Gentiles, and Apocalyptic Hope; Another Look at Galatians 1 and 2*, JTS XLII, 1991, 532–564.

¹⁹ Ga 4, 20.

²⁰ Według Jana Chryzostoma, apostoł Paweł napisał ten list: *w siedemnastym roku głoszenia Ewangelii*, (Νυνὶ δὲ, ὅτε ταῦτα Παῦλος ἔγραφεν, ἑπτὰ καὶ δέκατον ἔτος εἶχε τὸ κήρυγμα), JAN CHRYSOSTOM, *Hom. na Ga, 2, 11, 7* (PG 51, 377).

2. Poniżali [Pawła], mówiąc takie i tym podobne rzeczy. Wywyższali sławę innych [apostołów] nie z szacunku do nich, ale by Galatów sprowadzić na manowce i skłonić do honorowania nieaktualnego już Prawa.²¹ Trafne rozpoczęcie [Listu]. [614] Skoro lekceważyli jego nauczanie, twierdząc, że pochodzi ono od ludzi a nie od Chrystusa, więc [Paweł] zaczyna od wyrażenia sprzeciwu, stwierdzając, że jest apostołem, ani od ludzi, ani przez ludzi. Prawdą jest, że ochrzcił go Ananiasz, ale nie [Ananiasz] uwolnił go od błędu i skierował ku wierze. Sam Chrystus odezwał się z wyżyn do niego cudownym głosem, łowiąc go tym samym w swoje sieci. Piotra i Jana wraz z ich braćmi wezwał podobnie, gdy przechadzał się nad jeziorem, a Pawła wezwał po wstąpieniu do nieba. Tak, jak pierwsi nie oczekiwali na ponowienie [zaproszenia] i bezzwłocznie, porzuciwszy sieci i cały dobytek, poszli za Nim, tak również i Paweł po pierwszym wezwaniu wszedł na wyżyny, a po przyjęciu chrztu rozpoczął nieubłaganą wojnę z Żydami. W tej ostatniej działalności przewyższył wszystkich apostołów, co podkreślił, mówiąc: „Więcej od nich pracowałem”²². Dowodów nie przedstawia, wystarczy mu, aby wiadano, że jest równy pozostałym [apostołom]. Nie chce wykazać się wyższością już na początku [Listu], chce jedynie usunąć przyczynę błędnej tezy.

Przede wszystkim, słowa: *nie od ludzi*, odnoszą się do całego [posłannictwa], jako że Ewangelia ma swoje zakorzenienie i początek w niebie. Tym samym [zwrot] *nie przez ludzi*, odnosi się do apostołów, gdyż Chrystus osobiście ich powołał, a nie przez ludzi. Dlaczego jednak nie wspomniał o „wezwanu” mówiąc: „Paweł, wezwany nie od ludzi”, ale wskazał na apostołstwo? Dlatego, że cała mowa dotyczy [posłannictwa]. Głosili przecież, że [Paweł] od ludzi, to znaczy od apostołów, otrzymał prawo nauczania i powinien iść za nimi. Tymczasem, [apostołowie] posłannictwo otrzymali nie od ludzi, czego dowodzi Łukasz: „Gdy odprawili publiczne nabożeństwo i pościli, rzekł Duch Święty: «Odłączcie mi Pawła i Barnabę»”²³. Jasny stąd wniosek, że jedna jest władza Syna i Ducha. [Apostoł], będąc posłańcem Ducha, mówi, że wysłał go Chrystus. Podobnie w innym miejscu łączy sprawy Boga i Ducha. Rozmawiając ze starszymi z Miletu, stwierdza: „Pilnujcie samych siebie i stado, nad którym Duch Święty ustanowił was pasterzami i nauczycielami”²⁴. Ponadto,

²¹ ...ἔπειθον ἀκαίρως τῷ νόμῳ προσέχειν. W Chryzostoma antyjudajistycznej apologetyce chrześcijaństwa, konsekwencją „wypełnienia Prawa” było przejście judaizmu do historii. Po Ukrzyżowaniu, nakazy Prawa stały się „nieaktualne”, a po 70 r. n.e. (zburzeniu Jerozolimskiej Świątyni), Żydzi utracili na ziemi jedyne miejsce, w którym mogli składać ofiary i modlić się do swego Boga, por. J. ILUK, *Żydowska politeja*, 35–38.

²² 1 Kor 15, 10.

²³ Dz 13, 2.

²⁴ Dz 20, 28.

w jednym z Listów napisał: „Których Bóg ustanowił w Kościele po pierwsze apostołami, po wtóre prorokami, następnie pasterzami i nauczycielami”²⁵. Co oznacza, że łączy w jedno, gdy przypisuje Bogu sprawę Ducha, a sprawę Boga Duchowi.

Natomiast heretyckie usta zamyka stwierdzając: *Przez Jezusa Chrystusa i Boga Ojca*. Wobec tego, że [heretycy] obstawali przy swoim i to objaśnienie, odnoszące się do Syna, uważali za niższe rangą, spojrz jak zareagował! Odnosi je do Ojca, a nas poucza, abyśmy nie dzielili bóstwa pomiędzy Syna i Ojca. Powiedziawszy bowiem: *Przez Jezusa Chrystusa*, [615] dodał: *I Boga Ojca*. Przecież, gdyby odwołując się do Ojca dodał: „przez którego”, wówczas [heretycy] mogliby się mądrzyć, mówiąc, że zwrot „przez którego” odnosi się do Ojca, tak jak dokonania Syna przynależą do Niego. Nie dał im takiej okazji i używając jednakowego zwrotu odwołał się jednocześnie do Syna i Ojca. Przy czym, [Paweł] uczynił to, nie z zamiarem przypisywania dzieł Syna Ojcu, ale chcąc dowieść, że taki zwrot nie wprowadza [pomiędzy Nimi] istotnego rozróżnienia. Ciekawe, jaki komentarz mają ci, którzy w [formule] chrztu – chrzczę w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego – dopatrują się niższości Syna? Gdyby Syn tylko dlatego miał być mniej godny, że wymieniony jest po Ojcu, to jak skomentują słowa apostoła, który zaczyna od Chrystusa i przechodzi do Ojca? O nie, nie damy się zwieść bezbożności! Prowadząc spór [z heretykami] nie możemy oderwać się od prawdy; nawet gdyby oni po tysiącokroć wpadali w szaleństwo, musimy trwać w okopach bogobożności. Jeżeli nawet [Paweł] wymienił Chrystusa jako pierwszego, to jeszcze żaden powód, abyśmy uznali Syna za godniejszego od Ojca. Toż to byłoby szaleństwo i szczyt bezbożności! Także i [formuła chrztu], w której Syna wymienia się po Ojcu, nie daje powodu, aby uważać Syna za mniej godnego od Ojca.

(1, 1) *Który Go wskrzesił z martwych*, Pawle, co czynisz!? Chcąc judaizantów przywieść do wiary,²⁶ nie odwołujesz się do wielkich i wspaniałych czynów [Chrystusa], o których pisałeś do Filipian: „Będąc w postaci Boga, nie uznał tego za porwanie, że jest równy z Bogiem”²⁷, a także w Liście do Hebrajczyków donośnym głosem oświadczałeś: [Syn] „Jest On blaskiem chwały i wyrażeniem Jego istoty”²⁸. Podobnie syn gromu,²⁹ rozpoczynając

²⁵ ...εἶτα ποιμέννας καὶ διδασκάλους; 1 Kor 12, 28.

²⁶ ...ἰουδαϊζοντας ἀνθρώπους, w tym tłumaczeniu używam dla nich określenia *judaizanci*; por. J. IŁUK, *Jan Chryzostom przeciwko judaizmowi i judaizantom*, PR CCXVII, 2005, 5-15; J. IŁUK, *Żydowska politeja*, 386-388, tam dalsza literatura.

²⁷ Flp 2, 6.

²⁸ Hbr 1, 3.

²⁹ Stały u Jana Chryzostoma przydomek Jana Ewangelisty, przykładowo w *RdzHom* przeczytamy: Ἰωάννης δὲ ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς ἐβόα λέγων..., (PG 53, 29); w innym miejscu

[Ewangelię], oznajmił: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo”³⁰, a przecież i sam Jezus nieraz oświadczał Żydom, że władny jest czynić tyle, co Ojciec i władzę ma taką samą³¹. Ty natomiast niczego podobnego nie mówisz; pominąwszy je, przywołujesz krzyż i śmierć, aby zwrócić uwagę na zbawienie przez ciało. „Oczywiście, odpowiada, jeśliby przemawiał do tych, którym nieznane są wielkie dokonania Chrystusa, zapewne konieczne byłoby przypomnienie. Skoro jednak buntują się przeciw nam ci, którzy jak sądzą, mają być ukarani za odejście od Prawa, przypomnam więc okoliczność usuwającą ponad wszelką wątpliwość potrzebę [przestrzegania] Prawa; owa okoliczność to dobrodziejstwo, jakie wszystkich spotkało za sprawą krzyża i zmartwychwstania. Natomiast powiedzenia w rodzaju: „Na początku było Słowo”³², lub „[On] był w postaci Boga”³³ i „czynił to samo, co Bóg”³⁴, czy temu podobne, chociaż dowodzą boskości Słowa, lecz nie zawierają niczego, co by wiązało się z obecnym tematem. Tymczasem, stwierdzenie: *który Go wskrzesił z martwych*, przywołuje najważniejsze dobrodziejstwo nam wyświadczone. Należy także pamiętać, że tym samym osiągnął zamierzony cel, gdyż wielu z nas zwykło przywiązywać wagę do kazań, które opisują Jego dobrodziejstwo nam wszystkim wyświadczone, a nie do kazań, które przytaczają dowody wielkości Boga. [616] Jasne więc jest, dlaczego mówił o okazanym nam dobrodziejstwie.

---

tego komentarza: Καὶ τοῦτο ἐκπληττόμενος ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς, καὶ ἐννοῶν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερβολὴν, ἦν περὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπεδείξατο, ἐβόα καὶ ἔλεγεν· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον. Dziwiąc się temu i przedstawiając Boga nadzwyczajnie umiłowanie rodu ludzkiego, syn gromu, ogłaszał: *Albowiem tak Bóg umiłował świat*, (PG 53, 241). Podobnie w *JHom* (PG 59, 25. 42. 63): Ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης.

³⁰ J 1, 1.

³¹ Por. J 5, 17-19; 10, 30.

³² J 1, 1.

³³ Flp 2, 6.

³⁴ Por. J 5, 19.

„Źródła Myśli Teologicznej”

Serię redagują:

Adam Bandura, Arkadiusz Baron, Tytus Górski, Henryk Pietras i Edward Staniek

1. Orygenes, *O zasadach*, 1996
2. Atanazy, *Listy do Serapiona*, 1996
3. Pamfil, *Obrona Orygenesesa*, Rufin, *O sfałszowaniu pism Orygenesesa*, 1996
4. *Trójca Święta*. Tertulian, *Przeciw Prakseaszowi*, Hipolit, *Przeciw Noetosowi*, 1997
5. Teodeoret z Cyru, *Komentarz do Listu św. Pawła Apostoła do Rzymian*, 1997
6. Orygenes, *Korespondencja*, 1997
7. Ireneusz z Lyonu, *Wykład nauki apostoelskiej*, 1997
8. Hieronim, *Komentarz do Księgi Jonasza*, 1998
9. Teodoret z Cyru, *Komentarz do I i II Listu do Koryntian*, 1998
10. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według Mateusza*, cz. 1, 1998
11. Grzegorz Cudotwórca, *Mowa na cześć Orygenesesa*, 1998
12. Grzech pierworodny. Augustyn, *Proces Pelagiusza*, 1999
13. Mariusz Wiktoryn, *Dzieła egzegetyczne*, 1999
14. Teodoret z Cyru, *Komentarz do listów do Galatów, Efezjan, Filipian i Kolosan*, 1999
15. Pelagiusz, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 1999
16. Orygenes, *Homilie o Księgach Izajasza i Ezechiela*, 2000
17. Demonologia w nauce Ojców Kościoła. Hipolit, *O antychryście*, 2000
18. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię wg św. Mateusza*, (cz. 1; hom. 1-40), 2000
19. Ambrozjaster, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 2000
20. Teodoret z Cyru, *Komentarz do Listów do Tes., Tym., Tyt., Filem. i Hebr.*, 2001
21. Grzegorz z Nyssy, *Drobne pisma trynitarnie*, 2001
22. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Theodota*, 2001
23. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię wg św. Mateusza*, (cz. 2; hom. 41-90), 2001
24. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom I, 2001
25. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według Mateusza (cz. 2)*, 2002
26. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom II, 2002
27. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według św. Jana*, 2003
28. Ambrozjaster, Hieronim, Pelagiusz, *Komentarze do Listu do Tytusa*, 2003
29. Rufin z Akwilei, *Obrona przed zarzutami Hieronima*, 2003
30. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom III, 2003
31. Ambroży, *Wyjaśnienie symbolu. O tajemnicach. O sakramentach*, 2004
32. Orygenes – Hieronim, *Homilie o Księdze Psalmów*, 2004
33. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom IV, 2004
34. Grzegorz z Nyssy, *Homilie do błogosławieństw*, 2005
35. Nowacjan, *O Trójcy Świętej*, 2005
36. *Korespondencja między chrześcijaninem a muzułmaninem*, 2005
37. *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*, (Synody i Kolekcje Praw, tom I), 2006
38. Augustyn z Hippony, *O chrzcie*, 2006
39. Grzegorz z Nyssy, *O stworzeniu człowieka*, 2006
40. Aureliusz Prudencjusz Klemens, *Wieńce męczeńskie*, 2006
41. Jan Chryzostom, *Mowy przeciwko judaizantom, Żydom i Hellenom*, 2007
42. *Konstytucje apostoelskie*, (Synody i Kolekcje Praw, tom II), 2007
43. Grzegorz z Nyssy, *Homilie do Pieśni nad Pieśniami*, 2007
44. Euzebiusz z Cezarei, *Życie Konstancyjna*, 2007
45. Jan Chryzostom, *Homilie na Księgę Rodzaju (seria pierwsza: Rdz 1-3)*, 2008
46. Hieronim ze Strydonu, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza*, 2008
47. Jan Chryzostom, *Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów*, 2008